

#1986.

ЛЮБЕНЪ КАРАВЕЛОВЪ

И

НЕГОВИТЪ КЛѢВЕТНИЦИ

ОТЪ

З. Стояновъ.

4

СОФІЯ

Скоро-печатница на К. Т. Кушлевъ

1885.

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА

Г. Т. 3/107.

ЛЮБЕНЪ КАРАВЕЛОВЪ

И

НЕГОВИТЪ КЛѢВЕТНИЦИ

ОТЪ

З. Стояновъ.

СОФІЯ

Скоро-печатница на К. Т. Кушлевъ

1885.

7552

101/2 7.7

ПОСВЕТЕН КЪМЪННИКЪ

II

НЕОПЪТЪ КЪМЪННИКЪ

СТО

СЪОБЩЕНИЕ

СЪОБЩЕНИЕ

Съобщение на Я. Т. Кутево

1881

Г-не А. Андреевъ

Позволи ми най-напредъ да ти благодаря публично за слѣднитѣ двѣ пѣща: първо, че ти има смѣлостта и оная публицистическа честностъ, та ми отговори съ поднеса си, пѣщо което е рѣдкостъ въ нашата днешна журналистика, и второ, че се показва такъвъ горѣщъ демократъ, щото ми позволявашъ да се обръщамъ къмъ васъ на „ти“. Това ви прави честь.

Да се захванемъ сега на работа, да влѣземъ по същността на дѣлото, както се изразяватъ господа съднитѣ. Напусто, бай Андреевъ, (съ ваше позволение), напразно азъ готвахъ силна бомбардировка противъ васъ и противъ сичкитѣ пишущи братия въ в. „Отечество“. Право да ви кажа, вие ме разочаровахте съ вашето писмо, не виждамъ азъ вече напредъ си силенъ и благороденъ противникъ, безпристрастенъ и хладнокрѣвенъ историкъ. Голи фрази, старовременна риторика, Наполеонова доктрина, Херодатъ, Вандомската кула, демоогитѣ въ Атина и най-послѣ съ бошѣлафъ се захваща и свършва вашето писмо, въ 15 брой на в. „Отечество“. И така, напразно бай Андреевъ, язжѣ за трудоветѣ ти и за приготовленията ми. Когато азъ прочетохъ най-напредъ в. „Отечество“, съ каква предпазливостъ, съ какво дебнание се пушаха нѣкои малки натякващи за участието на Любена въ предателство, когато азъ видѣхъ лагинскитѣ цитати и честото спомяване на историята, — то казахъ въ себѣ си: дяволъ го взелъ — на може би и има нѣщо. Хора сме. И имамъ търпението, бай Андреевъ, да вида и чета

сичко въ в. „Отечество“, дописките отъ Търново, отъ София, отъ Ломъ, отъ Руссе и пр., които бѣха написани противъ покойния. Бошъ-лафъ, бай Андрѣевъ, отъ игла до конецъ.

По тая причина именно, най-трудното сега за менъ е, не да оборвамъ вѣситѣ факти и заключения, съ други факти, които си бѣхъ приготвилъ, но на какъвъ именно языкъ да заговаря, т. е., съ коя форма на рѣчта. Да ви отговарямъ сериозно, съ факти и заключение — не чини, не заслужа. Да искувамъ — не ми допуца сърдцѣ. За туй, азъ избрахъ единъ срѣденъ пѣтъ, какъвто вамъ прилича.

Въ 4 брой на в. „Отечество“, когато вие дигнахте най-напрѣдъ въпроса за Л. Каравелова, по начинъ иезуитски и по форма клѣветническа, говорихте слѣдующето: „Рано е още да се цѣнятъ услугитѣ на рѣчения покойникъ Любена, защото важна една страна отъ политическата му дѣятелностъ е останала твърдѣ мистериозна за многочумния му патриотизмъ: 1) когато се хвана покойния В. Левски, турцитѣ му показаха сичките негови писма, които той бѣше писалъ до Любена; 2) кой е пратилъ тия писма на турцитѣ? 3) Защо Каравеловъ не се повайка и не ги търси? 4) Да ли това обстоятелство не бѣ причината, за която важни дѣйци се отстраниха (кой?) и проектираното въстание не успѣ (кое?), както се чакаше? 5) Какво значение има съпадението на писмата обнародвани въ в. „Свобода“ (но кои моля ви се?) отъ Любена, съ мѣстноститѣ и датитѣ на мѣстопребиванието въ разни градове изъ България на Левски, дати и мѣстности въ тескерето му, хванато отъ турцитѣ, напълно съотвѣтствующи съ онѣзи отъ писмата на „Свобода“? Коя невидима ржка (не, тя е видима: и до днешенъ день живѣе въ София!) и защо отне живота на единъ младъ българинъ отъ Руссе, бивши словослагател на „Свобода“ (за шпионство!) Мистеръ!!! Историята чека освѣтление.“

„Търновската Конституция“ ви отговори, не въ

твърдѣ благоприлична форма, което и заслужвахте, защото още тогава, главната ви цѣль се познаваше, че не е *историята*, но лични нѣкои расправи, или по-добрѣ отмъщение на покойния, за стари грѣхове, нѣщо което правятъ сички малодушни натури, които нападатъ и се куражатъ, когато противника имъ е смазанъ или съвсѣмъ исчезналъ. Каза ви още „Т. К.“, че ако и да е имало такива писма въ турската коммисия, то тие сж предадени отъ Сърбския министръ Христича. Но дали това е било истина, дали дѣйствително Христичъ е направилъ предателство, отъ гдѣ е той зель тия писма, защо ги е пратилъ на турцитѣ, какви цѣли е преслѣдвалъ, какво е било съдържанието на писмата и пр.? Това е централна Африка за съжго. Говори се наистина, че е имало писма на Левски, предадени отъ Сърбия на турцитѣ, но това се само говори и нищо повече. Азъ сжмъ слушалъ, че увѣрявалъ за това священникъ Тодоръ отъ София, но какви данни има той на ржка по тоя предметъ — незная положително. Той е още живъ, и може да каже сичко; а азъ за себѣ си, невѣрвамъ за сега по слѣдующитѣ двѣ причини. Първо, като какви важни писма сж биле тия, които Левски е оставилъ на Л. Каравеловъ? Да не би да е билъ тамъ тефтера на комититѣ отъ цѣла България, за които турцитѣ увѣряваха, че тѣжалъ 300 оки? — Въ такъвъ случай, съ хващането на Левски, трѣбаше да пламни огънь отъ четиритѣ страни на България, трѣбаше да се хванатъ и осждятъ 5000 души българи, които въ онова време бѣха съзаклѣтници. Стана ли подобно нѣщо? — Азъ ще стговоря, гдѣто му е мѣстото. Вие, бай Андрѣевъ, като не сте били по онова време въ България, като не знаете, съ каква предпазливостъ се записваха членоветѣ на револ. комитети, каква бѣше въобще тѣхната потайна организация, въобразявате си, че пиете кафе на Чешмеджиево и върху публичната масса рѣшавате съдбата на Султана, и единъ други се хвалите, кой какво е направилъ по народнитѣ работи.

Това нѣмаше въ България. Тукъ имаше двадесетъ члена въ единъ градъ, които рѣдко се познаваха единъ други, съ исключение на тайната полиция. Нѣма нужда да ви казвамъ, че тукъ не се водеше никаква писменостъ, протоколиране на заседанията и пр. Ако и да се пишаха нѣкои нѣща, то имената биваха измѣнени. Ето ви единъ образецъ отъ едно рѣшение за убийство, станало въ Русчукъ:

Февруарий 15, 1872 г.

1). Рѣшава се по причина на припятствията, които сѣ предвидени отъ дохожданието въ града ни на познато едно лице, което по подлота си повѣдение тура въ опасностъ народното дѣло, да се истреби частъ по-скоро това лице, ако и безъ знанието на Ц. Б. Р. К.

(Под.) За 80—54, 59, 41 и 104.

Е добре бай Андрѣевъ, я кажете ми вие, какво би разбралъ отъ тоя протоколъ Софийскій Мазхаръ паша и неговиятъ другаръ Хаджи Иванчо Хаджи Пенчовичъ ефенди? Каква полза имъ би принесло неговото съдържание и цифритъ му? А всичката писменна частъ на Революционнитъ Комитети е почти такава. Азъ имахъ на рѣка до 300 писма отъ тоя комитетъ, и повечето отъ 1875—76 година, когато работитъ взеха по-официаленъ характеръ, така да се каже. Трѣбва ли да ви казвамъ, че подписитъ и адреситъ на тия писма сѣ: Кйоръ Хасанъ, Кавржкоолу, Чоранчиевъ, Карагйзовъ и пр. А имената на градоветъ сѣ: Кубратъ, Асѣнъ, Цоко и т. н. Освѣтъ това, тѣ сѣ писани повечето съ условни думи и съ разни мастила. Между тѣхъ се намиратъ само три отъ рѣката на Левски, едното до Тотя войвода въ Руссия, а останалитъ до други лица. Но тѣхното съдържание е таково, щото всичкитъ софти ако се съберяха, пакъ нemoжаха ги разбра.

Други, като какви важни документи сѣ можаха да остави Левски при Каравелова, съ които Христичъ билъ спечелилъ Малий Зворникъ? Защо вие, въ ка-

чеството си на студени историци, не ни обадите това? Да не би да сѣ биле тия документи пълномощни писма отъ владицитъ въ България, Григорий Доростолочервенскій, полугурчинтъ Доротей и други? Да не би Левски, въ качеството си на дяконъ, да е билъ, снелъ нѣкои фортификационни и други военни планове на България, съ които Христичъ е уплашилъ турцитъ? — Смѣшнѣ сте, наистина, бай Андрѣевъ! Важнитъ документи, ако имаше нѣкаждъ такива, тѣ не стояха у Каравелова въ Букурещъ, но въ България, у попъ Кръстя, скрити въ днѣ земя.

Цѣлиятъ български свѣтъ знае вече по кой начинъ е предаденъ Левски въ Ловечъ отъ помѣхтиятъ попъ Кръстю, заедно съ всичкитъ комитетски принадлежности; но ваша милостъ и другитъ ви братия около «Отечество» безсъвѣстно премълчавате това сѣбитие. Още повече. Димитръ Общій бѣше въ София, прѣдъ комиссията, искаха и своето майчино мѣтко, обади конанитъ и пѣтекитъ на Левски, всичкитъ комитети се уплашиха, хора се пратиха да търсятъ тоя послѣдниятъ, самъ Каравеловъ, испраща писмо, подиръ писмо да дири Левски и му пише: „подигаи знамето на революция, всичко е вече открито“. Ето едно негово писмо, оригиналтъ отъ което и до днешенъ день се намира у Н. Т. Обретенкова:

Брате Василе,

По-прѣди ви писахме и подканяхме на подвигъ, нѣ нѣкакъ си опитомъ. Сега ви обаждаме, че обстоятелствата изискватъ безъ друго куражъ въ нашата страна и подигане на революцията. Причинитъ, които и ти можешъ да познавашъ, нѣма да ти разказваме, а обаждаме ти само, че трѣбва да вървишъ на бой, безъ да губишъ ни минута. На всичкитъ тѣдѣваши юнаци се писа, които ще да заминатъ за насрѣща. Надѣвайте се за помощъ отъ С. Ч. (Сърбия и Чернагора). Букурещъ 9-й Ноемврий 1872 година.

(Под.) Кара Мустафа Бугокоглу.

Вие виждате, че и извѣстиятъ за турски душ-

манинъ, Каравеловъ, на цѣлиятъ свѣтъ, крие своето име, крие цѣлото название на официалната Сърбия и Чернагора, а на Левски спомѣнава само онова име, съ което той е билъ извѣстенъ само на своитѣ стученици въ Карлово. Човѣкътъ, който не склонилъ глава предъ никакви идоли, човѣкътъ, който е нападналъ всичко силно и богато, прѣдъ когото сж падали на колѣни хиляди сжщества, мислимо ли е, че тоя човѣкъ ще бжде така жестокъ, такава свирѣла натура, щото съ една поща ще испраща писма за черно прѣдательство, а съ друга ще кани на бой това сжщото лице? Съвѣстима ли е тая подлостъ и съ душата на най-калния шпионинъ? Това е възмутително! Тона предположение, може да се роди само въ ония мозаки, само въ душата на ония студени сжщества, които съ игла да боднешъ — отрова и злоба ще да потече. „Защо той (Каравеловъ) не се повайка, когато чу за хващанieto на Левски и за писмата“, питашъ ти, бай Андрѣвъ, съ таково равнодушие, като че отговаряшъ нѣкому на въпросътъ: „колко пари продавашъ маслинитѣ“? Чудни хора сте вие. Азъ се съмнѣвамъ, да ли продължава още да тече въ вашитѣ жили човѣшка кръвъ, да ли вие притежавате онова чувство, което прави хората да разбиратъ, истинското отъ фалшивото. Когато вие сте били така наблюдателни и чувствителни, щото по лицето да познаете Каравелова, че не се *завайкалъ*, като чулъ, че хванали Левски, то на вѣрно знаете и слѣдната пѣсень, която той е посвѣтилъ на Левски:

Обирайте се моми булки

И млади ергени!

Да чуйте баремъ една

Пѣсень и отъ мени.

Събрахте се. Знайте сега,

Че моята пѣсень

Не весели младо сърдце —

Мерише на пѣсень:

Слънце ярко, слънце свѣтло,

Зайди помрачи са;

А ти ясна мѣсечинко

Бѣгай удави са!

Не свѣтете на турекитѣ

Кървави тирани,

Които сж тѣлата ни

Покрили съ рани;

Не свѣтете на гърцкитѣ

Духовни търговци,

Които сж исполи

Свойтѣ мирни овци;

Не свѣтете на нашитѣ

Дебели хаджини,

Които сж най-първитѣ

Хорски кеседжии;

Не свѣтете на нашитѣ

Кални вѣстникари,

Които сж свѣстѣта си

За кокалъ продали;

Не свѣтете на нашитѣ

Писатели черни,

Които сж на турцитѣ

Чада мили вѣрни;

Не свѣтете на нашитѣ

Учителни крави,

Кои носятъ изгнилъ мозакъ

Въ кратуни здрави.

Слънце ярко, слънце свѣтло,

Небѣсно свѣтило!

Не нагрѣвай вечъ старото —

То е мъртво гнило!

Мѣсечинко виторожко,

Не свѣти богато

Надъ гюбрето, на буклукътъ,

Надъ хорското блато!

Събирайте свойтѣ лучи

Раскошно изгрѣйте,

Надъ младото, пролѣтното —

Свѣтъ Христовъ пролѣйте;

Освѣтлете българската
 Бѣсилница свята,
 Която е въздигната
 Отъ рѣка проклята.
 Тука виси добръ юнакъ,
 Или млада сила,
 Която е въскрѣсила
 Свойта майка мила,
 Която е пробудила
 Свойто мило племе,
 Която е посѣяла
 Ново здраво семе.

Какво е вашето мнѣние, уважаемый, за тая пѣсенъ или ода, посвѣтена на Левски? Виждате вие, че тукъ покойния възстава противъ всички свѣтъ, че той кълне на лѣво и на дѣсно, запрети́ва и на природнитѣ стихии да обърнатъ колата и да ошастливатъ само неговия идеалъ — Василя Левски. Кажете вие сега по съвѣсть, вѣрвате ли, че рѣката, която е написала горното стихотворение, човѣкътъ, който е излѣлъ своята душа въ това стихотворение, да оплаква своя любимъ другаръ, той сѣщия човѣкъ, предъ малко време е могълъ да пише писмо за да предава оно̀го̀ва, ко̀го̀то послѣ оплаква? Турете себѣ си на негово мѣсто, и се попитайте: бихте ли направили тая жестокость, невѣстима съ никакво човѣческо правило? Ако отговорите и рѣшите утвърдително, то позволете ми да ви кажа, че, въ таквъ случай, ние трѣбва да не вѣрваме никому, да плюеме на всѣкакви съзвизии и чувства, предавани тѣ отъ кого и да е. Азъ мисля, че колкото и да е каленъ днешния свѣтъ, се може да се отличи и познае, искреното отъ фалшивото, както казахъ.

А колкото за убитото момче въ Русчукъ, което вие тоже на Любена Каравелова отдавате, съ цѣлъ единственна да го препорѣчате и за убиецъ, разбира се, позволете ми да кажа, че и тукъ не ви е чистъ косъмътъ. Убитото въ Русчукъ момче, което се казва Стоянъ Пеневъ, е убито по рѣшението на Рус. Т.

Комитетъ, по тая причина, че тайната полиция бѣше издирила вече, че това момче правеше шпионство. А вредата отъ неговото предателство щѣше да бѣде значителна, тъй като то бѣше словослагателъ и коректоръ въ печатницата на Л. Каравелова. Тоя послѣдния нищо не знаеше отъ това рѣшение, което е помѣстено въ настоящето ми писмо.

Тукъ му е мѣстото да кажа, че въ първото си писмо, вие нищо неговорихте за Христича. Но като хора зловни, цѣльта на които е само да чернятъ и да клѣветятъ, вамъ се даде материалъ, който вие хайдушки почнахте да експлоатирате. Ами кой даде тѣзи писма на узурнатора Христича? Дали времето не ще да открие единъ день тъй сѣщо и корреспонденцията между сѣрбското тогава мекере — инакъ патриотъ Любенъ — и сѣрбския тогава държавникъ — инакъ узурнаторъ Христичъ? Питате вие, или по-добръ, Г. Кесимовъ въ 5 брой, на в. „Отечество“. А въ 8 брой, вие отивате на друга страна: „Разговорили сме се съ Хаджи Иванча, членъ на тогавашната испитателна коммисия, и доста нищо спазваме въ заблѣжка. Той, т. е., Х. Иванчо помни колко бѣха писмата, на и тѣхното съдържание“.

Хаджи Иванчо и история! Това е вече подигравка съ сѣкаква нравственност; това е възмутително, да се противопостави като источникъ тоя турски чиновникъ, който е прекаралъ своята земна планета да лѣже и любоугодничи на сѣка земна тварь, която стои по-високо отъ него. Хаджи Иванчо, ко̀го̀то Любенъ е преслѣдвалъ цѣли четири години, ще каже добра дума за него, безъ да вмѣси византийщина и турско нравоучение! А като какви сѣ били тия писма? Какъ е можалъ дѣдо Хаджия да ги познае, когато тѣхнитѣ подноси и адреси сѣ били турски, както спомѣнахъ по-горѣ, Г. Кесимовъ не обича да ни каже съ свойственното нему историческо безпристрастие. Но цѣльта на Г. Кесимова — история и истина ли е? Пази Боже! Негово словесие, който бѣ направенъ на солъ отъ по-

койния въ Букурещъ, който напусна и вѣстникъ и револ. центр. комитетъ, та дойде на поклонение въ Турско — сега му намѣрилъ времето да си извади ахта, когато нѣма вече, ни Любена, ни „Свобода“, ни „Независимостъ“, ни пакъ „Знание“.

Въ 9 брой на „Отечество“, слѣдъ като се спомѣнава историята на нѣколко мѣста, тукъ вие — споредъ вашето собствено признание — говорите, бай Андрѣевъ, не като историкъ, но като че се каратъ двама комшии бакали и си завиждатъ, че единия на правилъ повече алъшъ-веришъ, отколзото другия. Казвате, че покойния обичалъ жълтичкитъ и че вие много пѣти сте чували, като се питали старцитъ: „защо „Свобода“ ни напада. Или жълтицитъ ни мрази, а насъ обича, или пакъ противното“. Хай да му се невиди макаръ! И това да не значи, че Любенъ има прѣстъ въ предаването на Левски? И това идиотско сравнение, да не бѣде частъ отъ студената история? Ами защо ваша милость не казахте това въ Букурещъ, когато Любенъ ви натика въ козиругъ, когато той издаде книгата *Хаджи Ничо* (вашия Господъ — Хр. Георгиева), когато ви правеше равномѣтка, отъ кого колко сж откраднали старцитъ за черква и училище? Защо мжлчяхте вие тогава? питае ние. Какво голѣмо седмо чудо станало още, че покойния сключилъ контрактъ съ старцитъ да издава вѣстникъ, а послѣ ги оставилъ. А защо той ги оставилъ, блокиранитъ мозаки още неможатъ да се договѣдятъ, безъ да знаятъ, че това именно негово несъгласие съ старитъ прави още толкова великъ нашия писателъ. Оставилъ ги е той, защото не е искалъ да бѣде рабъ на нѣколко стари архиви, защото не е искалъ да му се ръководи съвѣстътъ отъ базергянскитъ кантори, защото е усѣтилъ, че тия хора нѣматъ нищо свято и чисто на душата, защото най-послѣ тие искали да издаватъ вѣстникъ само за разнообразие.

А пророч, бай Андрѣевъ, да ви предложи единъ колкото кратъкъ толкова и ясенъ въпросъ. Я ми

кажете вие мене, кой се гои и плава въ лой и масло? — Тоя, който глади и маже силните ли, или оня, който имъ пуца хренъ въ червенитъ носове? Отговорете ми на тоя въпросъ, който е единъ отъ най-популярнитъ и който ще да рѣши философски материализма на Любена? Хайде сега, бай Андрѣевъ, да разгърнеме съчиненията на покойния и да ги разгѣдаме отъ кора до кора, имали нѣждъ двѣ благи думици казани поне за нѣкоя елмазена корона, за нѣкоя тиквообразна митра, за самуренъ кожухъ и пр. А жълтичкитъ, мой любезний, ти знаешъ — като човѣкъ практически — че тие капятъ само отъ коронитъ и кожуситъ. Но по-добръ, тоя въпросъ да го запустемъ, защото, знаешъ я, XIX вѣкъ тръгна рачешката.

Сега да дойдемъ до 10 и 11 брой на в. „Отечество“ и до писмцето на уважаемый г. Кесимовъ. При всичко, че това писмо е лична негова защита, но се има изъ него и нѣщо общо, което не трѣбва да се остави безъ отговоръ. Кой е този убиецъ на честта ми, която съмъ придобилъ между съотечественицитъ си съ цѣлъ животъ страдания и по народното ни възраждане? пита г. Кесимовъ безименния дописникъ на „Т. К.“ Пита той, и има пълно право, защото криво да стоимъ, а право да говоримъ, но г. Кесимовъ е направилъ не малко за българската книжнина. Достатъчно е да ви спомѣна само по известнитъ негови трудове: „Епизодъ“, „Варвара Убрихъ“, „Америка“ и пр. Билъ е още г. Кесимовъ, въ своето време (1862 г.) и политически дѣятелъ, която роля макаръ и да не изпълни, както се трѣбаше, но азъ му отпущамъ най-благородна снисходителностъ, като вземамъ прѣдъ видъ стотина обстоятелства.

Сичко това добро, но нека обърнемъ другия листъ, и да видимъ що говори той. „Убиецъ на честта ми“! викате вие г. Кесимовъ, и добръ правите. Но я ми кажете вие, само вамъ ли е скъпа честта? Я отговорете вие, да ли е нѣмалъ честь, самолюбие, гордостъ и достойнство оня, когото днесъ

слави цѣла България? Който има хиляди почитатели и последователи, който е цѣло народно достойнство? Най-послѣ, съ паметта и съ името на когото се оскърбява цѣла една епоха, цѣлъ единъ синджиръ отъ смѣли ратници? Какъ посмѣяхте вие и защитѣ събратия отъ бухалското царство, да кажете на тоя човѣкъ: *предателъ, мекере, шпионинъ, подлъ* (въ вашето писмо) и купъ други мерзости? Добро, че вие сте живъ и ще се защитите, но какво оръжие предоставяте на оня, върху когото тѣжи хиляда очи прѣстъ? Убийци давате вие име на ония, които нападатъ живитѣ, а какво име да дадеме ние на „хладнокръвнитѣ историци“, които не съ факти и доказателства обясняватъ историята — нѣщо благородно — но съ голи фрази и Насрадинъ Ходжевски анекдоти? Когато Любенъ е билъ такъвъ и онакъвъ, то защо вие не му казахте това още съ време, да предварите злото, ами минахте въ Турция да търсите по балкана кюмюръ? Така ли биватъ бунтовницитѣ? Така ли се води борба?

Когато вие предполагате, «че може би», «поражда се въпросъ», «по сѣна вѣроятностъ», «историята нѣма да заххне», «понеже», «обаже» и пр. — Любенъ Каравеловъ е предателъ, то защо и ние да не направиме това същото, да кажемъ въ ваше отношение? Слушайте. Понеже и обаже, г. Кесимовъ, отъ революционеръ, отъ редакторъ, възстаникъ, дѣецъ, публицистъ и пр., Султана стисна очи и му позволи да си дойде въ Търново, нѣщо не чуто и не бивало съ най-проститѣ комити, понеже той, като излѣзаль въ Русчукъ, билъ посрѣщанъ отъ Али Ефенди, който му поръчаль едно горчиво кафе; понеже, когато му казвали тескерето, не извикали него сѣция, но повѣрвали само на ханджията; понеже единъ приятель видѣль г. Кесимова, че като минавалъ по край конака, едно ефендие му кимнало съ око; понеже като стигналь въ Търново, той си ударилъ феса на Азизие кахпъ, което значи преданностъ на Султана; понеже, като се срѣщаль единъ нашъ приятель въ Солунъ съ редактора на тур-

ския вѣстникъ „Заманъ“ казаль: «единъ вѣренъ българинъ имаме ние, който е г. П. Кесимовъ» — то ние заключаваме: че г. Кесимовъ преди да мине въ Турция, подписаль е таково едно условие въ турското консулато: че ще стане Евнухъ, като претърпи нужната операция и ще се навърта въ Черигенския палатъ. Другото оставаме да обясни историята и нейното сито.

Неприятни заключения, г. Кесимовъ, по десетъ пѣти сѣ тия по-неприятни за хора умрѣли. Азъ не казвамъ, че Любенъ билъ ангелъ, че той нѣма цогрѣшка и че все добрини е правилъ. Пази Боже! Но начина, по който вие разказвате неговата дѣятелностъ, не е начинъ благороденъ, не води къмъ никаква свѣтлина и историчъ. Да ви кажа още и друго. Ако той бѣше държавенъ мжжъ, ако държеше нѣкой министерски портфель, ако бѣше облеченъ въ властъ да коли и бѣси, да рѣшава съдбата на цѣли народи и пр. и пр., то секи има право, не само да критикува частнитѣ дѣла на такъвъ човѣкъ, но да надниква и въ спалията на ступаницата му, да анализира калта подъ ноктетѣ му. Никаква милость за подобни хора, защото една тайна срѣща въ покомѣ на таково лице, съ нѣкоя принцеса или графиня, е рѣшила съдбата на милиони сѣщества. Биографитѣ на Беконъ пишатъ, че той вземаль рушветъ, че билъ подло сѣщество при двора, че се е занимавалъ съ доноси, че е обвинявалъ съ патосъ своя благодѣтель (името му забравихъ) и пр., но знайте, че Беконъ е билъ главенъ казначей въ Англия, държавенъ прокуроръ, хранителъ на държавния печатъ и пр.

А какъвъ е билъ Любенъ Каравеловъ? Скроменъ списатель, войската на когото сѣ били буквитѣ отъ „Свобода“, а топове и казарми — неговото перо. Човѣкъ, който не е излѣзаль отъ стаята си по 6 мѣсеца, който не е ималь работа съ никакви дипломати и държавници, освѣнъ съ своитѣ голи словослагатели. А участието му въ организирането на револ.

комитети е било съвѣщателно безъ власть и авторитетъ. Прочее, безчестно и жестоко е да се взираме въ свромашкото жилище на подобни труженици, които сѣ били господари само на една типографическа машина. Друго нѣщо, когато се тури въ «историческото сито» дѣятелността на сегашнитѣ дѣйци, на ония, които гоняха «историческата задача» и «завѣтната идея» на народътъ. Ето субьекти, предъ които перото трѣба да върви като по ледъ; ето стотина въпроси като: «драгунския корпусъ», Банката, шосетата, 27 Априлий, 1 Юлий и пр., които трѣба да се разясняватъ съ кръвъ и съ нерви. Че Любенъ не е ламтавъ за титли, постове и жѣлтички, както увѣрявате вие, че той е искалъ да умрѣ съ перото въ ржката, ясно свидѣтельствува неговото поведение по време на войната. Не можеше ли той да бѣде въ главната квартира, вице-губернаторъ и пр., когато и бакалитѣ у насъ бѣха станали «благородията»? А той отиде та се пхна въ баждарджеката джамия и почна своята журналина дѣятелност, като че да не бѣше ставало нищо.

И въ друго отношение ставате вие Донъ Кихотъ. «Азъ се боряхъ върху осуetyванието на сърбската измамлива политика за народътъ ни», говорите вие, като разбирате Любена, който билъ сърбски агентинъ ужъ. Чудя се на умътъ ви и на логиката ви! Менъ ма е смѣхъ даже да се спирамъ на тоя въпросъ, но пакъ ще ви попитамъ двѣ думи. Я кажете ваше словесие, т. е. отговорете на слѣдующитѣ въпроси: първо, каква бѣше тогава сърбската политика! Второ, какво искаше да прави тя съ българитѣ, или по-добрѣ, съ ония позорни раи, на които се подиграваха по онова време и циганитѣ? Трето, какво предлагаше Сърбия и по кои причини именно, щѣше да бѣде опропастителна нейната политика за насъ българитѣ; най-послѣ, какви условия, подписа Любенъ съ сърбскитѣ министри, та ваша Донъ Кихотска милость нанесохте ударъ на неговитѣ дѣйствия? — Пуси тѣпанари! Пуста дѣятел-

ность! Бе човѣче божи, защо вие не ми окажете поне единъ редъ отъ неговиятъ вѣстникъ, въ който той да заповѣдва на българитѣ да слушатъ сърбитѣ? На пусто ние търсихме подобно нѣщо въ вѣстникътъ му. Найсетитѣ, коя бѣше по онова време Сърбия, кой я бржнеше нея за петъ пари? Доволно бѣха 2000 души зебеци да накаратъ всичкитѣ сърбски министри да се издаватъ въ Дунавътъ. «Сърбски агентинъ», «сърбска измамлива политика»! — Това е чистъ доносъ, а нищо повече, както по-късно бѣше доносъ и нихилизма въ България, измисленъ и съчиненъ по начинъ твърдъ подълъ, да не река разбойнически. А тия доноси сѣ единственното оружие на хората отъ бухалското царство. А коя бѣше България по онова време, какво цѣло и мощно представляваше тя, щото Христичъ да улаши съ нея туцитѣ, както казвате вие? Бошъ лафъ.

Че Любенъ е билъ сърбско мекере, вие имате и факти. Въ 12-й брой на в. «Отечество», нѣкой С. излъзва и говори слѣдующето. . . . «Презъ 1870—71 г., азъ се намѣрихъ случайно въ Велесъ . . Тамъ дойде Милоевичъ, сърбски пропагандинъ». Послѣ това, Велесчени, съ помощта на турскитѣ власти, поискали да изгонятъ тоя Милоевичъ. Има само единъ българинъ, *) който е приятель вѣренъ на Сърбия и тоя приятель е Любенъ Каравеловъ, другитѣ — всичкитѣ сѣ предатели, казалъ Милоевичъ. Е тукъ вече нѣма що да се каже; устата ни е запушена, и на Любеновитѣ послѣдователи не остава друго нищо, освѣнъ да червятъ лице предъ тоя г-нъ С. . . . Негова милость допхляя една празнота въ отечественната ни история; но и това остава да се знае, че неговата историческа морда, непременно е била или е по настоящемъ шпионинъ. Отъ моя страна не остава друго нищо, освѣнъ да обада на читателитѣ,

*) Курсивъ въ вѣстникъ «Отечество».

че ако има нѣкой сѣрбинъ, когото да е псувалъ Любенъ, той е Милоевичъ.

Но я почакайте, г. Кесимовъ, добръ че ми хрумна на умътъ да ви понатрия малко носѣтъ съ едно ваше орджие. Бай Андрѣвъ, или вие (азъ повечето вѣрвамъ, че вие сте главниятъ клѣветникъ на Любена, убѣденъ съмъ по много причини, че всичко отъ васъ е писано, а, бай Андрѣвъ, е турилъ своите подписъ на вересия). Да, бай Андрѣвъ, или вие, говорите, че въ България такава организация имало въ тайнитъ комитети, щото Христичъ уплашилъ съ тѣхъ Турция; а да се уплаши тая Босфорска империя, която се подиграваше и съ славната Руссия до 1876—77 год., то можете да си въобразите, колко силни доказателства сж се трѣбвали.

Добръ. Саушайте сега вашитѣ собствени думи, вашето мнѣние за тия комитети въ България и за тѣхний главатаръ Левски, мнѣние, което вие сте искали прѣди шестъ мѣсеца, въ отговоръ на Д-ръ Берона: . . . «Докторъ Беронъ слѣдва и до сега да обнародва въ статийтъ си частъ отъ корреспонденцията на революционнитѣ комитети, както и други частни писма, като исторически документи, за дѣятелността на тия комитети и лица. Д-ръ Беронъ отдава твърдѣ голѣма важность на тѣзи *фиктивна* частъ, когато трѣбваше, като историкъ да обърне повече вниманието си върху изслѣдванието и описанието на самитѣ произшествия и извършени работи отъ комитета и лицата. Писма *анонимни, съ преправени турски имена и названия апокрифически, таинствени* (курсивъ въ подлинника), както той самъ ги нарича, които не се знаятъ *нищо отъ кого и до кого сж писани и пратени* (така, така! Дерзай смѣлий и студений историче!), не сж и нѣмогатъ да бждѣтъ никакви документи или исторически истини. Такива писма, *ако щѣте* и прокламации, писани и издавани отъ столицата на «Стара Планина», анонимни или псевдонимни, твърдѣ добръ напомняватъ на челоувѣка *количността на благочестието отъ*

петитъ крака на оселя, който Христосъ въздигъ при влизанието си въ Иерусалимъ. . . .

(Под.) П. Кесимовъ.

«Вѣстникъ „Отечество“ брой 5, 1884 година.

Казвайте сега, г. Кесимовъ, гдѣ говорите вие, като историкъ и гдѣ клѣветите безсжѣстно? Или по-добръ: гдѣ вие лжжитѣ и гдѣ казвате истината? На едно мѣсто, вие сравнявате комитета въ България съ магарешки петъ крака, а на друго мѣсто увѣрявате, че тия магарешки крака уплашили Бабо-Алието? Съ други думи казано: преди шестъ мѣсеца, вие увѣрявате, че въ България нѣма нищо, а послѣ пакъ признавате, че е имало много страшни работи, които предалъ Любенъ, които съобщилъ Христичъ, а Султанътъ потрѣпералъ. Ехъ тжпанари, съ тжпанари! — Възмушавате човѣшката натура! Това ли е вашата «студена история»? Съ подобни клякарства ли ще дигате вие булото, което покривало тжмнитѣ части отъ Любеновитѣ останки? Не сте вие ни историци, ни флегматици; но жестоки жададжии, които гоняли едно време вапиритѣ, разравяли гробове и дунчили съ остри колове останкитѣ на покойницитѣ.

Купилъ си Любенъ печатница отъ Сърбиия. «А гдѣ взе той толкова пари да купи печатница?» питате вие, като че Любенъ да е билъ касниеръ на Търновската община, и не прѣдалъ чисти смѣтки. Открадна я, отговаряамъ иие; подари му я Султанътъ, дадохъ му я Пещенскитѣ евреи и пр. Какво има да кажете на това? На тия въпроси азъ ще да ви отговоря тогава, когато вие на менъ отговорите: «защо ви прости Султанътъ да се върните въ отечеството си? Азъ за сега, ще остава да отговаря съпругата на покойникътъ, която е продала мило и драго за тая печатница. А частно за менъ, въпросътъ за печатницата стои така: ако бихъ знаялъ азъ, че живѣе още това лице, което подарило, споредъ васъ тая печатница на Любена, то азъ бихъ му написалъ благодарителенъ адресъ; но билъ той Христичъ, Мидхатъ паша, па и Арнаудовъ

даже — се едно. Да ви кажа и нещо по-куриозно. И антихристът да е билъ Любенъ, и прѣдатель и пр. пр., онова което ни е той оставилъ — за винаги ще бѣде евангелие, за винаги ще кара хората отъ бухалското царство да си хапватъ устнитѣ.

Казвате вие още, че Любенъ билъ нападалъ най-порядочнитѣ хора въ България и Румѣния. Тукъ има едно разногласие, за което и вие имате право и покойниятъ е ималъ. Отъ тия именно различия на възгледове и понятия, се доказва най-ясно, че вие и вашата срѣда сте били миролюбиви и покорни главици, поклонници и робски обожатели на всеко гюбре, което имало богатство, прочуто име и авторитетъ. По на кѣсо казано, това доказва, до колко вие сте обичали, голитѣ ххшове, които не сѣ имали мушия, до колко ви е билъ присърдце, Хаджи Димитръ, Левски, Ботевъ и пр. А хората, които ваша милость наричате *порядочни*, сѣ били турски ефендета, мемлекетъ чербаджиларж, бераглий владии и всекакъвъ други родъ изѣдници, които е кжлналъ Ботевъ, които преслѣдвалъ Левски, на равно съ турцитѣ; най-послѣ, които наричалъ Любенъ публично, прѣдатели. Хората, на които Любенъ симпатизираше и които туряше десять пѣти по-високо отъ мушиеритѣ и Цареградскитѣ ефендета, бѣха бозаджии, градинари, абаджии и пр. Но тие, минаха Дунавътъ, тия служиха кости на Балканътъ, тия прочуха България, тѣхъ уважава днесъ всеки, уважаватъ ги и вие. А какво направиха вашитѣ *порядочни* хора? Каква полза принесоха тие на България, съ своитѣ мушии, съ нишенитѣ си и съ цѣлнитѣ си съ жжлтици каси? Кажете де? Паднали отъ тѣхната *порядочна глава* поне единъ косъмъ въ толкова гюрюлтии? — Въ турско време, тия бѣха еветчии, а днесъ сѣ спекуланти и фансчин.

... Отъ 1865—1869 година бѣхъ единъ отъ дѣятелнитѣ агенти на Т. Ц. Б. К., посвѣтенъ отъ душа и сърдцѣ на народний подвигъ. Въ онуй време, когато за првъ пѣтъ се потърси отъ основание турската

власть въ България отъ запалений въ нея огнь отъ този Централенъ Български Таенъ Комитетъ въ Букурещъ, който бѣше зародишътъ на всичкитѣ други послѣдовавши кръвави драми и величественни схѣбтия». . . . Който ви разбере, какво вие говорите, грѣхъ да му е на душата. За кои огньове, за какви потърсения на турско царство, за какви вѣлики схѣбтия въ България? Говорите вие. Азъ зная, че вашиятъ въ Букурещъ комитетъ, не направи друго нищо освѣтъ, че издаде единъ мемоаръ къмъ Султанътъ, когото наричате Великъ царъ и баща. А страшно и опасно ли е било за васъ да напишете единъ безименъ и рабски мемоаръ въ една конституционна държава? Каква вреда потърпѣхте вие отъ тоя мемоаръ? Кой го него чете и какво впечатлѣние произведе той? Той ли мемоаръ произведе въ България огнь или *хайдутингъ* Хаджи Димитръ, когото вие, т. е. вашиятъ господъ Хр. Георгиевъ, предаде на рускиятъ консулъ, рускиятъ на френскиятъ и тоя послѣдниятъ на румѣнскитъ валия?

Въ 12-ий брой на «Отечество», се говори и доказва, че дѣйствително Любенъ билъ Сърбски агентинъ, и ето защо. Въ 1876 година, той ходѣлъ изъ Румѣния и проповѣдвалъ на българитѣ да вървятъ въ Сърбия. . . . Както щѣте, но тукъ вече се възмущава и най-заспалата натура, отъ подлата безсѣмьстностъ на тия историци! Въ 1876 година, се покърти цѣлъ славянски миръ, руски генерали и студенти тржгнаха за Сърбия, 600 души пашовски сензи избѣгнаха отъ Цареградъ, да взематъ участие въ тая славянска война, а шпионинътъ-историкъ ни разказва, че и Любенъ искалъ да стори това изъ Румѣния, че тая му постѣпка показвала, че той е сърбски агентинъ! Чудни хора, подли твари; но още по чуденъ съмъ и азъ, че съмъ сѣдналъ да имъ отговарямъ. . . . Вижда се работата, че и въ Русии, и въ Цареградъ, се Любенъ е ходилъ да проповѣдва. . . .

Въ друга една статия се говори отъ неизвѣстенъ нѣкого си Х., пакъ въ в. «Отечество», слѣдующето:

Много българи знаяха, каква стока бѣше Любенъ Каравеловъ; много отъ ония, които вѣрваха въ неговия патриотизмъ и се намираха съ него въ кореспонденция, сж получавали извѣстието: „*ще ми проводилиз толкова лири или иначе ще предаде писмата ти на турската полиция*“. . . . Тукъ въ тия редове диша шпионска злоба, тукъ говори човѣкъ съ загорѣли, но гангреназали рани, нанесени едно време, тукъ играе хоро върху гробътъ на покойникътъ малодушно сжщество! Но да ги попита нѣкой, гдѣ сж тия писма? На кои именно лица сж биле писани тия? Нето това е не нужно. Хаджи Иванчо Хаджи Пенчовичъ е единътъ, който е получавалъ подобни писма; Христо Арнаудовъ има такива нѣколко; а Стефанъ Караѣйзовъ е билъ постоянно въ кореспонденция съ Любена по народнитѣ работи. Ехъ тѣпанари съ тѣпанаре! . . . Гдѣ е да се подаде покойникътъ изъ гробътъ? — Той ви би накаралъ да се издавите. Не ни обаждаатъ още тѣхна милость, историцитѣ, кои сж биле аджаба тия лица, които хемъ биле народни и кореспондирали съ Любена, хемъ имали и турски лири. Защо тѣхна милость не излѣзатъ сами и публикуватъ тия писма?

Въ сжщата статия се говори още, че тия писма, които Любенъ предаде на турцитѣ, отворили имъ очитѣ, започнало се преслѣдване и паднали много жертви. Но кои сж жертвитѣ? — Пакъ не питайте за тѣхнитѣ имена, пакъ не искайте обяснение. Доводно е, че това се говори отъ хора историци. Вѣстника, който пише горнитѣ черни редовце, се издава въ София, въ тоя градъ, гдѣто се сѣдиха и наказаха работницитѣ отъ Софийското приключение. Всѣки знае въ тоя градъ, че Димитръ Общиятъ, който бѣше предаденъ отъ една жена, самъ послѣ той предаде своитѣ нѣколко другари, съучастници въ обиранието на пощата; сжщия Димитръ Общиятъ и попъ Кръстю предадоха и Левски, така щото всичко имаше мѣстенъ характеръ, пострадаха ония, които и Букурещъ даже незнаеха на кѣдѣ се намира. Прочее, гдѣ сж жертвитѣ на Любена Кара-

велочъ? Защо ги вие некажете, мрачни и безсѣвъстни историци? Какво вие искате отъ човѣкъ умрѣлъ, отъ покойникъ изгнилъ, на когото коститѣ и на божата трѣвица даже непрепятствуватъ да расте и вирѣе надъ гробътъ му? Той ли препятствува днесъ да се осжществува «историческата задача» и да се родятъ въ България демагози и радикали? Той ли е виновенъ, че нѣма днесъ въ Княжеството драгуни и шпиони? Какво той ви прѣчи да бѣснѣете и узурпирате, както си щѣте? — Разбойници на мжртви кости! . . .

Въ 13 брой на «Отечество», въ една дописка датирана отъ Ломъ, говори се отъ неизвѣстенъ единъ историкъ, че Любенъ Каравеловъ, като издавалъ в. «Свобода», викалъ съ призовки Левски, да се върне изъ България, което се правяло по угодата на Христича. Хладнокрѣвие, хладнокрѣвие, но най-послѣ човѣкъ се възмущава, неволно излѣзва изъ търпение, безсѣзнателно устнитѣ му взематъ такава форма, като че му се иска да плюе, и на история, и на нейнитѣ автори. . . Въ затруднение се намира човѣкъ, какво да пише и що да отговаря на тия хора, които употребяватъ въ своята злоба проститутски манери, и шпионска логика! Любенъ Каравеловъ викалъ Левски съ призовки!? — А защо вие не напечатите една отъ тия призовки? Защо ни не кажете броя и датата отъ в. «Свобода», който се намира въ Софийската библиотека? Най-послѣ, защо се непозамислите поне на минута, да заключите и предположите, че човѣкъ, който прави публични призовки, неможе да има никакви задни цѣли? Така ли постѣпнитъ предателитѣ? Да се съгласимъ на минута, че въ в. «Свобода» се е публикувала такава призовка къмъ Левски. Единственното заключение това ли е, че цѣльта на Л. Каравелова е била — предателство. Неможели да се обвини той въ нетактичностъ и непредпазливостъ, преди да говоримъ, че неговата постѣпка е била да угождава на Христича?

Знаемъ ние, че въ единъ брой на «Свобода», въ рубриката на частната кореспонденция, гдѣто

се отговаряше и извѣстяваше на разни лица изъ България не на цѣлитъ имъ имена, но на различни знакове и букви, имаше такова едно извѣстие: «до приятелитъ въ България. Кажете на Л. . . да отговори по-скоро». . . Е добръ, какво излѣзва отъ това? Кой е тоя Л. . . . Какъвъ материалъ можаше да има за турцитъ отъ тия нѣколко редове? Развъ тия незнаеха, кой е Левски и че той живѣе въ България?

Да дойдемъ сега до вашето писмо, бай Андрѣевъ, да кажа нѣколко специални думи по неговото съдържание, па тогава да свърша. Само нѣколко думи казвамъ, защото това ваше писмо е така безсѣдържателно, така безцѣлно и безцѣлно, щото догдѣто се прочете първата му половина, едната му четвъртъ изсхвърква на човѣка изъ умътъ. Въ 112-й брой на «Търновска Конституция», азъ питахъ и искахъ да ми се отговори така: «Кажете ми на какво основание издавате да говорите вие, че Любенъ Каравеловъ е издалъ Левски, единъ отъ своитѣ любими ученици?» Какъвъ трѣба да бжде отговора на тоя въпросъ, това е така ясно и лѣсно, като божия день. А какво ми вие казвате, бай Андрѣевъ въ своето писмо, помѣстено въ 15 брой на в. «Отечество»? Съ какво вие подирѣпихте, казаното по-напрѣдъ отъ васъ, т. е. ония позорни кльвети, основани на «обаче», на «понеже», на «прочее» и на «бошъ лафъ»? — Казахъ въ началото на настоящия си отговоръ, сега пакъ повтарямъ: на Вандомската кула, на Атинското демагогство, на Есопоровски изрѣчения и на калугерска нравственостъ.

Но да влѣземе между редовѣтъ и посоката на това ваше писмо. Най-напрѣдъ вие се чудите на моето любопитство, кои причини сж ма подбудили именно да се интересувамъ за миналото на покойния, какъвъ е тоя «меракъ» и пр.

Питате вие наивно, и до сега още не знаете, па и нѣма надѣжда, че за напрѣдъ ще да се свѣтите за тоя ми меракъ; а това самопризнание отъ ваша страна е достатѣчно, както за менъ така и за мнозина други, да опредѣли и обясни вашитѣ цѣли, вашата душа, най-послѣ вашето «вѣрую», както се виражава единъ приятель. За васъ е мжтно, трудно и непонятно, защо хората сж се заинтересували и застъпили за името на единъ изгнилъ покойникъ, защо азъ съмъ се обадилъ да го защита, да распѣжда бухалитъ, които сж грабнали надъ гробътъ му? Чудите се вие, по тии причини именно, че неможете да си въобразите даже, защо и за какво да се защищава умрѣлъ човѣкъ, който никому не е полъзенъ, който съ нищо земно нѣма да облажи човѣка. Но че тоя човѣкъ, макаръ и покойникъ, може да има почитатели и послѣдователи; че той може да възбужда симпатии и да вълнува мнозина и отъ студения гробъ; че той може да бжде ржководища звѣзда, народна гордостъ и пр. и пр. — тии дръбнави обстоятелства сж вървулица нули за васъ и за сичкитѣ ваши събратья и съмисленници по практическо-геченмешкото свѣтче.

Да ви кажа още и друго. Азъ съмъ еднѣтъ отъ кандидатитъ, да напиша биографията на покойния, та за това най-повече излѣзохъ публично да ви искамъ разяснения, да запиша въ тая биография: «има се съмнѣние, че Любенъ Каравеловъ е участвувалъ и въ предателство». Но сега, слѣдъ вашия отговоръ, освѣнъ сжществителното *кльветнищи*, което ще да ви лѣзна, друго нѣма що да пиша. Остава само Вандомската кула, или по-добръ нейнитѣ развалини, около които се върти Наполеонъ, съ дервишки кюляхъ на главата, всѣдналъ върху вашия вратъ; а френската *сволочи* (вашъ епитетъ) хвърля и на двама ви боклукъ, намѣсто вѣнци. Вие можете

да ми кажете, па и каза се вече въ в. «Отечество», че азъ защитавамъ Любена Каравеловъ, защото има братъ премиеръ-министръ — Петко Каравеловъ, който за награда, че защитавамъ брата му, отпусналъ ми билъ ужъ грамадни сумми. Азъ нѣмамъ никакво извѣстие за това, и ако не ма върватъ, можете да попитате, гдѣто желаете. А колкото за министерския чинъ на Петко Каравеловъ, отъ който съмъ се вдъхновявалъ да пиша, то какво да ви кажа? Каквито доказателства и да приведа, вне едва ли ще да ме повѣрватъ. Ще кажа само това, че ако на ваше мѣсто бѣше г. Петко Каравеловъ, т. е., ако той излѣзеше съ такива клѣвети срѣщу покойния, то и нему щѣхъ да заплатя съ сжщата монета, безъ да се стрѣскамъ, че той билъ първи министръ, че се казвалъ Петко Каравеловъ. Трѣба да ти обиди, бай Андрѣевъ, че туй, гдѣто се казва авторитети, голѣми хора, видни дѣйци, позлатени глави и пр. и пр., сж за мене такива обикновенни смъртни, какъвто е и бай Герги, отъ близкото до васъ село Самоводени. . .

Въ писанцето си, вие падате още на колѣни предъ г. Кесимова, когото наричате: многозаслуживший старъ български дѣецъ, «революционеръ», «комитетски членъ» и публицистъ. Много добръ. Но защо вие, уважаемый, не харижете на Любена поне една отъ тии титли, ако не по право, то по милость поне? Кесимовъ и революция? — Това е скандалъ! Гдѣ именно се е показалъ г. Кесимовъ за революционеръ (исключаваше се 1862 год.)? Въ блаженното Букурешко «Отечество»? Слушай, бай Андрѣевъ, да остане по между ни, но това «Отечество», като го земешъ отъ край до край и го прочетешъ, таково впечатление произвежда на човѣка, като кога слушашъ да чете *вечерка* нѣкой старъ калугеръ. Може би, нѣкой отъ съвременниците, слѣдъ прочитанието

да прибави между збѣи: «добри хорица биле тия които писали тогава. Богъ да ги прости!» и повече нищо. Бѣдний бай Кесимовъ! На стари години, нарѣкоха го революционеръ. Азъ вървамъ, че и той се е възмутилъ, па и може би да е казалъ: — «Ама че зевзекъ Андрѣеолу!» Най послѣ, когато г. Кесимовъ билъ такъвъ лютъ революционеръ, то защо Н. В. Султана му позволи да се върне пакъ въ България? Кого е простявалъ той отъ «публициститъ» и «революционеритъ», та прости и г. Кесимова? Едно отъ двѣтъ: или г. Кесимовъ не е билъ «революционеръ» и членъ на единъ комитетъ, или пакъ е направилъ нѣкакви услуги на Босфора, та тогава сж го простили.

На въпросъ отъ страна на «Търновската Конституция», защо не сте нападали и изобличавали покойния, дордето той бѣше живъ и дордето неговитѣ погрѣшки сж биле прѣсни, вне отговаряте съ меко сърдце и съ блага душа слѣдующето: . . . «просто за това, защото тогасъ никому презъ умътъ даже не минаваше, че ще се повдигне единъ день и то още преждевременно претенция за паметникъ, и ако такова нѣщо би се предложило тогава, самъ Любенъ щѣше да се изсмѣе. Хората си казваха тогасъ, въ конституционна Румжния сѣкий е свободенъ да работи и пише, както знае». . . Е, моля ви се, бай Андрѣевъ, но тоя вашъ отговоръ е цѣлъ карикатуренъ пасажъ, той не ви препорѣчва за сериозенъ човѣкъ. Румжния била конституционна, та сѣкий можалъ да пише и работи! То добръ, разбрахме го, но какво общо между дѣлата на единъ предателъ и свободнитѣ закони на една страна? Че била Румжния конституционна, значи ли отъ това, че тамъ се неговори за *предатели*, като Любена, че тѣхнитѣ дѣла се неkritикувать? Чудни дѣла, странна логика! Та именно въ подобни държави

(конституционни), гдѣто шпионитѣ ги заливатъ съ нечиста вода по улицитѣ, като крастави кучета — тамъ именно се критикуватъ тѣхнитѣ дѣла. А гдѣто има богопомазанна крѣпка дѣсеница, бай Андрѣевъ, тамъ е лошо братко. Тамъ тѣхна милость, барометрътъ на благонадѣжностъ, пматъ ангелски образи. Има и друго. Вие като хора патриоти, като хора, които водили *чисто-народна* политика, защо въ интереса на тоя народъ не предварихте злото, като уважете на неговитѣ лоши источники, т. е., на Любена Каравелова? Защо вие не го изобличихте на живота му, когато той воюваше съ страшната «Свобода»; когато преглѣждаше смѣткитѣ на «Добродѣтелната Дружина»; когато говореше, че «Христо Георгиевъ е изѣдникъ»; когато ви правяше на прахъ и пухъ? А пророч, бай Андрѣевъ. Да го невѣржешъ на кусуръ. но нека ми бжде позволено, да се обърна и лично къмъ васъ по тоя предметъ. Я ми кажете, ваша милость, по ония времена, гдѣ обѣтавахте, каква роль играехте по народнитѣ работи? Азъ право да ви кажа незнамъ, а пакъ името ви въ тогавашнитѣ вѣстници — не се спомѣнава. Казватъ нѣкои, че сте воювали по онова време въ едно бакалско дюгениче; а хората отъ тоя честитъ еснафъ, май че не бѣха въ първитѣ редове на борбата. Санкимъ, това е мое скромно мнѣние.

Да дойдемъ до памятника, който, споредъ васъ, е главната причина да излѣзете въ в. «Отечество» и допълните една празнота въ историята, т. е., че идеята да се направи на Любена Каравеловъ памятникъ — възмуща ви. Прекрасно. Вашата инициатива въ тоя случай е за насърчаване. Но вие не ни обаждайте като на кого именно трѣба да бжде въздигнатъ тоя памятникъ, който трѣба да затъмни името на Любена? Така поне вие искате да кажете. Да не би на

нѣкого отъ почитаемитѣ седемъ души букурешки старци? Но тѣ не сж списатели, а ние цѣниме най-много Любена, именно като писателъ. Тогаваше кажегте на Иванъ Касабовъ (Касабияно тогава), или на покойния и уважаемия нашъ драматургъ, Д. Войниковъ? Добръ, бай Андрѣевъ, помѣнатитѣ сж писали, и твърдѣ много даже, особенно послѣдния; но знаешъ ли, уважаемый, чувалъ ли си ти нѣщо за оная страшна ламя, която се казва духъ на времето, съвременни понятия и пр.? Това страшно чудовище, което прави отъ време на време ревизии по книжнитѣ долапи на своитѣ съподвижници, раздѣля тия послѣднитѣ на двѣ категории. Едни предава въ архивата, за *свѣдѣния*, а други остава на свобода да вървятъ и се плодятъ. Нападнете ли на нѣкого отъ първитѣ, т. е. на архиваритѣ, памятникъ ли му въздигнете, съчиненията му ли подновите — славата или позора, ще траятъ день и до пладнѣ; а на втория — пакъ тжмнина, пакъ мухуль, пакъ нумизматика. . . .

Така ли е и съ Любена? Дордето в «Отечество» се надпревареше да печати дописки и статии противъ него, дордето то строеше своитѣ пуспи, и чакаше за резултатътъ — въ Ломъ-Паланка революция; дава се съдянка въ честь на Любена, говорятъ се речи, правятъ се оцѣнки, явно и открито, искрено и неподкупено. Послѣ двѣ недѣли, докато ехото на свѣщеняческитѣ думи: *вѣчна му память, на българский писателъ*, се изгуби изъ между сводовитѣ на Пловдивската черкова святи Кирилъ и Методий, зданието Люксембургъ въ сѣщия градъ гърми отъ ржкоплѣскание. Ученицитѣ отъ една цѣла гимназия, на брой около 500—600 души, които въ лицето не сж видѣли Любена, падатъ на колѣни предъ неговий ликъ; а мрачнитѣ узурпатори — бѣгатъ и треператъ отъ едно произнасяние на името му.

И сичко това, бай Андрѣвъ, се върши въ това именно време, когато вашия храпливъ гласъ се подигна отъ развалинитъ на Баждарлъжъ. Никой ви не слуша, съки глѣда съ отвръщение на вашата „студена история“, отъ хиляди уста приемате проклятии и презрѣние. А сичко това, не е друго нищо, освѣнъ протестъ срѣщу васъ, освѣнъ демонстрация отъ младото и честното къмъ старото, калното, мухлясалото и безсѣвѣстното. . . . Развратната френска сволочъ, която въ Франция съсипа *colone Vendôme* и толкова други дрѣвности, и азъ никакъ не желая такава пасмина хора въ отечеството си, говорите вие въ писмото си. Много добръ, бай Андрѣвъ, но и тукъ вие не сте чисти. не постигате добросѣвѣстно. А пакъ какъ обичате, какъ сте готови и радостни, да сравнявате френската *сволочъ* съ търновскитъ либерали, да пренесете Вандомската кула на Баждарлъжъ, да правите сравнения съ единъ народъ, духътъ, епохата и историческитъ съдбини на който ние ще да достигнеме едва ли не подиръ въкове? Друго нѣщо ако „Историческата задача“ бѣше изпълнила свой седемъ-годишенъ срокъ. Въ такъвъ случай, азъ би ви гарантиралъ съществуването въ България на съкаква *сволочъ*. Вие и до сега неможете да си обясните, защо Вандомъ стана на прахъ и пепелъ, нѣщо твърдъ понятно за съкиго, който знае горъ-долу историята на тая кула и нейния герой. Я ни кажете вие, защо вашитъ търновчени разсипаха толкова джамии, защо тия извадиха надписания камакъ, на турски языкъ, който украсяваше Въленискый мостъ? Защо бай Андрѣвъ? — За туй, че отъ бѣлитъ минарета се диктуваше нашето позорно робство на рай, тѣ ни напомняха ония въкове, когато ние пжшкахме, когато бѣше унижено нашето достойнство на народъ и на хора. Дали съжитѣ тия чувства и въспоминания

не сж вълнували и френската *сволочъ*, когато тя тури ржка на вашия идеалъ Вандомъ? Не допускате ли поне на минута подобно сходство? Или ще кажете, че минаретата сж въздигнати отъ поганска ржка, а Вандомъ е построенъ отъ най-славный полководецъ — Наполеона, предъ нозетъ на когото благоговѣятъ още нѣкои ретроградни мозаки, които само тогава сж пастливи, когато ги биятъ по петитъ? Не се ли договеждате вие, че подъ Вандомъ сж лѣжали коститъ на милиони същества, че отъ неговата основа сж се точели ония синджирѣ, които сж вързвали страната, че сичко на около е дишало позоръ и желѣзна тирания, шпионство, цензура, подкупничество, полицейщина, най-послѣ Бородино и Ватерло? Да ви обада още и друго. Отъ вашия Вандомъ се въсхищаватъ днесъ само ония честити същества, които служатъ въ *висшата централна полиция*; въсхищаватъ се тѣ, но и то тайно и покрито, защото ако искажатъ явно своитъ симпатии, съвременното челоуѣчество ще имъ покачи газово тенеке.

Най-съществено доказателство, че Любенъ е билъ предателъ, най-прямъ отговоръ на моето писмо е слѣдующата ваша забѣлѣжка, която нека съки прочете съ внимание:

„Азъ и днесъ немога да си обясня и което остава тъмно за мене, докѣтъ и то се разясни отъ хора пакъ, е това: *кол* е била причината, че героя Ботевъ се бѣше съвършенно оттеглилъ отъ Любена който не отиде до Гюргево да го испроводи, когато първий напусна вече Румжния и отиде да предвожда модернитъ онезъ български аргонавти“?

Азъ, бай Андрѣвъ, цитирамъ това ваше капитално въпросче, но право да ви кажа, не вѣрвамъ още дали вие го говорите сериозно и дали то не е пуснато въ родъ *масалъ*, защото то

никакъ не прилича на вашитѣ голѣми мустаки? Значи, че който не отиде да испроводи Ботева, той непременно трѣба да е билъ *предателъ*. Друго предположение и заключение не се търпи. Хай да му се невиди макаръ; до какви времена доживѣхме. Тогава въ блаженна Румжния живѣяха до 200—300 хиляди *народни* българи, отъ които само 180 тръгнаха съ Ботева, а 5—6 души го испроваждаха *Останалитѣ*, въ това число и вие, бай Андрѣвъ, сте *предатели*. Хубаво. Евлогий Георгиевъ, който е ближенъ роднина на Ботева, на Христа и на Кирила (и последний отиде съ четата), испроводи ли ги? Знаеше ли, че тѣ ще минуватъ Дунава? Купили имъ поне по единъ патронъ, когато отъ васнитѣ му можаше да се въоръжи цѣла армия. Дѣдо Панаретъ Рашеевъ, българскій въ Букурещъ владика, даде ли своята благословия на бѣдния герой на Радецки? Най-послѣ ти самъ, бай Андрѣвъ, испроводили Ботева и защо не отиде съ него, като си знаеялъ, че той отива да *предвожда модернитѣ отъзъ български аргонавти*? Най-послѣ, позволи ми да ти задамъ такъвъ единъ въпросъ: «Когато Ботевъ чакаше на Гюргевската скеля парахода *Радецки*, то Андрей Андреевичу, наистина бѣше тамъ, но стоеше отъ страна, сучеше си една мустака и говореше нѣщо тайно съ единъ влашки дорабан-цолуи; а това негово хладнокрѣвие е тайно и до сега още. Мистеръ!!! Много си зевзекъ, наистина, бай Андрѣвъ!

Да ли не сж биле възможни аджаба, подобни работи: Ботевъ, като се боеше отъ влашката полиция, па и отъ турскитѣ шпиони, забрани на сичкитѣ си приятели, да го испроваждатъ. Второ, понеже Любенъ, съ своята дълга и рошава брада, бѣше извѣстенъ на сѣкиго, то неговото присѣствие се смяташе въ Гюргево, като поводъ за полицейски надзоръ. Трето, по-

неже Любенъ не одобряваше смѣлий планъ на Ботева, то не отиде и да го испрати, или пакъ не е билъ расположенъ, ималъ е работа, да рѣчемъ. Хора сме! Освѣтъ това, Ботевъ хаджия ли бѣше или святогорецъ, та да го испращатъ съ бжклици до скелата? Викаше ли той: «чувайте българе, стари и млади! Азъ отивамъ въ турско съ 180 души хжшове! Ела ма испроводете, че послѣ ставате предатели ха»! — Пусто тжпанарство! пусти чорбаджийски мюзевеерликъ! . . .

Вие знаете само тоя фактъ, съ испровождаването. Но азъ знамъ и други, т. е., че е бивало и такива времена, въ които Любенъ и Ботевъ сж ставали закльти врагове единъ срѣщу други, за извѣстни възгледи и принципи. Карали сж се, нападали сж се частно и публично даже, но не е минувало много време и устнитѣ на двамата огнени патриоти и таланти сж се прилѣпени още по-искренно и по-братски, а на около имъ сж ржкоплѣскали по стотина голи, но идеални хжшове. Ето ви и една Ботева пѣсенъ къмъ Любена:

Д Ъ Л Б А

(Л. К—ву.)

По чувства сме ние братия съ тебъ
И мисли еднакво таимъ,
И вѣрвамъ, че на свѣтътъ почти за нищо
Ние нѣма да се раскаимъ.

Добро ли сме зло ли правилн,
Потомството нази ще сѣди;
А сега, дай ржка съ ржка —
И напредъ — съ стжпки по твърди!

Сѣжтници ни сж биле въ животътъ
Страдания, бѣдность въ чужбина,

Но тѣхъ сме ние братски дѣлили

И пакъ ще ги дѣлимъ двамина.

Ще дѣлимъ ние хорски укори,

Ще търпимъ и присмѣхъ глупешки,

Ще търпимъ, но не щемъ да ахнимъ

Подъ никакви мъжки човѣшки.

Сърдцето си ние вече назахме

Съ жалостнитѣ наши двѣ лири,

Че гласовѣтъ си нѣма да склонимъ

Прѣвъ страсти и свѣтски комири.

Хайде напредъ! Съ чувства и мисли

Послѣдната дѣлба да дѣлимъ,

И за изпълнение дума завѣтна;

На смъртъ, братко, на смъртъ да вървимъ!

Па и така е трѣбало да бѣде. Хора съ чувства, хора съ идеалъ и съ честна душа, хора въ чужди земи, гладни и боси, бездушни и стукани щѣха да бждатъ, ако не сж дохождали по нѣкога и до скарване. Само тогава животътъ е обяснимъ, само въ такива случаи общото дѣло е искрено. Презъ зимата въ 1876 година, два мѣсеца прѣди да мине Ботевъ, нѣкои хжшове искаха да го убиватъ, че билъ направилъ ужъ намъ какво си злоупотрѣбление въ пари. Въ сжщата зима, когато апостолитѣ за Априлското движение се готвеха, всичко се вършеше скрито отъ Ботева. Въ едно отъ тѣхно заседание, гдѣто тоя послѣдний влѣзалъ ненадѣйно, на часа разискванията биле прекжнати. Но о чудо! Какъ честнитѣ и искреннитѣ натури скоро омиватъ своитѣ минутни подозрѣния. Слѣдъ два мѣсеца, тоя сжщия Ботевъ, подозрителний Ботевъ, дига знамето и прави епоха. А ония, които искаха да го убиватъ, дигатъ го на ржцѣтъ си и викатъ: живѣй войводо!

Искате ли, бай Андрѣвъ, да ви туря подъ носа и други примѣри отъ новата ни отечественна история? Слушайте. Когато въ 1881 година, милата ни татковина се наводни отъ нихилизма, който най-напредъ откри г. Стоилъ Д. Поповъ, а Ѳ. Бурмовъ разясни, ние видѣхме, че по-главнитѣ ни общественни дѣятели: Начовичъ, Стопловъ, М. Балабановъ, Грековъ и пр. подадоха братски ржка и се опълчиха противъ общия врагъ. Побѣдиха благополучно, тури се отечеството ни въ ржка на „Историческата задача“. Но чудно. Не се минуватъ два мѣсеца и уважаемый Ѳ. Бурмовъ, излѣзва съ своето *чисто-сърдечно писмо*, а г. Марко Балабановъ остава жена и дѣвица въ далечний Босфоръ и дохожда въ София да обяви война противъ своитѣ събратия и другари! Казаха се думи неприятни и отъ двѣтѣ страни, скаралъ се не на шега уважаемый тия дѣятели, всичкитѣ видни херои и труженци отъ 27-й Априлий и 1-й Юлий, и никой невърваше, че тия ше си подадѣтъ втори пѣтъ ржка. Но така ли излѣзе? Щомъ отечеството се намѣри въ втора опасностъ, помъ *нихилизмътъ* (да не разбирате нихилизмъ?), *радикализмътъ* и *демогогството* заразиха общественний ни строй, то патриотическия гласъ не закжсна да свика подъ едно знаме скаранитѣ ни държавни мъжѣе. Всичко се забрави.

Е добре, имали сега право потомството да нарича нѣкого отъ помѣнатитѣ лица предателъ, че на извѣстно време се билъ отдѣлилъ отъ своитѣ другари? — Зевзекъ си холанъ, бай Андрѣвъ!

Най послѣ довольно толкова. Като ви моля, както васъ, така и г. Кисемова, да ми простите нѣкои неприлични изражения, необходими въ подобни случаи и предизвиквани повечето отъ ваша страна, оставамъ съ дълбоко почитание и уваже-

ние, съ надѣжда, че за напредъ ще да бждемъ по-безстрастни и по-милостиви.

Пловдивъ, 20-й Мартъ 1885 година.

3. Стоянозъ.

Н. В. — Бѣхъ свършилъ вече горниятъ си отговоръ когато прочетохъ въ 17-й брой на в. „Отечество“ другъ единъ документъ по дѣятелността на Любена, подъ заглавие: *„Единъ исторически документъ отъ политическата дѣятелност на Любена Каравеловъ“*. Като предисловие на тоя документъ, сж казани нѣколко благи думи, въ които уважаемия г. Кесимовъ е изобразенъ цѣлъ-цѣлиничакъ. „Единъ добъръ българинъ и патриотъ отъ единъ градъ вънъ отъ Княжеството, испрати въ редакцията на „Отечество“ препица на тоя исторически документъ, съ молба да го обнародваме, безъ да обнародваме обаче, нито името му, нито мѣстото, отъ гдѣто ни го доставлява“ се говори въ това предисловие. Нека живѣй до амина тоя добъръ българинъ и патриотъ; нека неговото име, което за сега не се знае, се предава отъ поколѣние на поколѣние. И страшенъ патриотъ, смѣлъ поборникъ трѣбва да бжде тоя добъръ българинъ, който не само че не си казва именцето, мѣсторождението, мѣстожителството, но крие още негова патриотическа милостъ и държавата, въ която живѣе и слънцето, което грѣе въ тая страна. О, колко сжипъ, колко великъ трѣбва да бжде тоя добъръ българинъ? Когато негова българска доброта крие днесъ държавата, въ която живѣе за слава на народа си и за благоденствие на своитѣ дѣчица, то ние, отсамнитѣ българи, можемъ да си съставимъ приблизително понятие, като какъвъ страшенъ, като колко опасенъ е трѣбало да бжде негова патриотическа милостъ въ ония времена, когато въ Русчуйъ властуваше

Мидхатъ паша, когато въ Търново бѣсяха, когато въ Батакъ кояха. Страшна страхотия! На колѣни, съ отложени шапки, трѣбва да паднете вие, неблагодарни българе, предъ тоя добъръ българинъ! А г. Кесимовъ, който е правилъ досега толкова добрини, ще бжде така добъръ, щото да не крие името на своятъ патриотинъ. Нека каже поне държавата, въ която живѣе. Ние ще да го намѣриме.

Прочее, за документътъ нѣма що да се каже повече. Щомъ той излѣзва отъ такъвъ добъръ българинъ, то намъ не ни остава освѣнъ да питаеме: кога се е той подалъ на Негово Сърбско Сиятелство? Кой му го е поднесалъ? Какъ той е испадналъ въ ржцѣтъ на добрейшия българинъ? и пр. По-добенъ единъ документъ ние ще доставиме и за г. Кесимова отъ Цареградското Евнухство, за-върненъ и запечатанъ отъ много хазнатари и башъ каджии, съ който ще обяснимъ много тъмни страници отъ неговото минало.

За сега толкова. Азъ считамъ за унижение да си мжрся перото за да оборвамъ подли доноси и мюзевирски документи. Ще чакамъ да слѣзи отъ седмото небе добриятъ българинъ, ще търпя да го видя да се покаже съ достоинството си на човѣкъ, па тогава ще опжна неговото ухо.

Сжций.

5 Априлий 1885 год.

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА